

'Sociale flexibiliteit'

'Samenwerken en samenspelen'

Inhoudsopgave

Toelichting bij deze handelingssuggestie	2
Aanpak	3
<i>Leerdoelen</i>	3
<i>Pedagogische interventies</i>	4
<i>Randvoorwaarden</i>	5
<i>Suggesties voor aanpak</i>	5
<i>Verwijzing naar spellen/prentenboeken</i>	8
Achtergrondinformatie	9
Bronnen	10

Door te klikken op een regel in de inhoudsopgave, ga je direct naar de bijbehorende tekst;
Als je in de tekst klikt op een blauw pijltje ga je terug naar de inhoudsopgave.

Toelichting bij deze handelingsuggestie

Leerkrachtvragenlijst Sociale flexibiliteit

1. Sluit makkelijk een compromis met een medeleerling.
2. Staat open voor nieuwe plannen, ideeën en activiteiten.
3. Laat een eigen werkwijze of eigen idee makkelijk los.
4. Toont veerkracht.

Leerlingvragenlijst Je aanpassen als dat gevraagd wordt.

1. Ik pas mijn eigen idee aan, als een ander een goed idee heeft.
2. Ik ga overleggen, als een ander iets anders wil dan ik.
3. Ik denk ook aan wat de ander wil, als we moeten kiezen.
4. Ik verander mijn idee als een ander dat graag wil.

Onder **sociale flexibiliteit** wordt het volgende verstaan: *Sociale flexibiliteit is de vaardigheid om het eigen gedrag aan te passen op veranderende omstandigheden en situaties in het sociale verkeer.*

Onder **samenwerken en samenspelen** wordt het volgende verstaan: *Je voert samen een opdracht uit, je probeert een doel te bereiken of je speelt samen (een spel). Er zijn (al dan niet uitgesproken) regels en afspraken. Om tot deze regels en afspraken te komen of tussentijds de regels aan te passen is overleg nodig tussen de groepsleden. Soms moeten compromissen worden gesloten. Steeds blijft afstemming nodig: wie doet wat en met welk doel? En hoe vullen we elkaar aan? Wie vervult welke rol? Hoe houden we de werksfeer of spelsfeer goed?*

Aanpak

Leerdoelen

Bedenk vooraf: *Welk doel/ welke doelen wil ik bereiken door te handelen?*

Preventief en curatief

De leerlijn met doelen uit deze handelingssuggestie kun je zowel preventief als curatief gebruiken. Wanneer je er preventief mee aan de slag wilt, kijk je welke doelen passen bij de leeftijd van de leerlingen in je groep. Je werkt gericht aan de doelen met passende activiteiten, net als je bij de cognitieve vakken doet. Daarnaast is het ook goed mogelijk om curatief met de leerlijn aan de slag te gaan wanneer je hebt gemerkt dat (een deel van) je groep uitvalt op het gebied van sociale flexibiliteit en het samenwerken en samenspelen.

Doel kiezen

Onderstaande leerlijn laat zien welke doelen bij welke ontwikkelingsleeftijd passen. Kies uit deze leerlijn een passend doel waar je met de groep of een individuele leerling aan wilt werken. Kijk daarbij naar wat de groep of leerling al wel beheerst en welk doel dus een passende volgende stap is.

Kijk daarnaast ook in het ZIEN! profiel naar waar de leerling/groep al goed in is. Dit kan gebruikt worden als compenserende factor(en): Welke doelen waar je aan zou kunnen werken, doen het meest een beroep op vaardigheden die een groep/leerling al meer laat zien? Daar kun je vaak het beste starten, omdat de kans op succes het grootst is als een leerling al aspecten beheerst. Voor sociale flexibiliteit kan dit sociale autonomie zijn (balans egoveerkracht) en impulsbeheersing (ruimtegevende vaardigheden).

<4 jaar	4-6 jaar	6-8 jaar	8-10 jaar	10-12 jaar
<ul style="list-style-type: none">• Stemt in het spel af op de ander	<ul style="list-style-type: none">• Neemt een volgende rol aan in spel	<ul style="list-style-type: none">• Gaat soms mee in de keuze van een ander• Accepteert de inbreng van anderen in het spel	<ul style="list-style-type: none">• Overlegt over afspraken en regels• Bedenkt oplossingen bij het veranderen van afspraken• Legt zich neer bij een groepsbeslissing• Sluit een compromis	<ul style="list-style-type: none">• Helpt medeleerlingen die hij minder aardig vindt wanneer dit gevraagd wordt• Neemt bij het samenwerken aan een taak een volgende rol aan

Door te klikken op een doel, ga je direct naar de aanpak die daarbij aansluit.

Aanpak

Denk eerst na over de volgende punten en baseer je aanpak op de antwoorden.

- Wil ik klassikaal of individueel aan deze ontwikkeltaak werken?

- Zie je het gedrag al wel in uitnodigende situaties? Oefen dan in niet-uitnodigende situaties. Zie je het gedrag nog vrijwel niet? Oefen dan in eerste instantie zoveel mogelijk in uitnodigende situaties.
- Denk bij je aanpak ook na over verschillen tussen jongens en meisjes. Jongens zijn meer lichamelijk ingesteld en meisjes meer verbaal. Jongens uiten hun emoties meer fysiek (duwen, stoeien). Ze hebben letterlijk en figuurlijk behoefte aan ruimte.

Pedagogische interventies

Bedenk bij bovenstaande doelen: *Wat vraagt dit van mij als leerkracht?*

Sociale flexibiliteit voor deze groep is laag. Het kan zijn dat je zelf als leerkracht ruimtenemend gedrag laat zien: ben je zo duidelijk en consequent, dat er voor leerlingen geen reden is om flexibiliteit te tonen? Of ben je iemand die zich snel aanpast aan wat er in de klas op je afkomt en in hoge mate sociale flexibiliteit laat zien? Kijk goed wat de individuele leerlingen nodig hebben. Wanneer je weet dat een kind moeite heeft met jouw hoge mate van sociale flexibiliteit, kan het wenselijk zijn om meer structuur te bieden en dus minder flexibel te zijn.

Er zijn vijf pedagogische vaardigheden die je als leerkracht kunt inzetten om problemen te voorkomen en aan te pakken. Dit zijn:

- Leiding geven en grenzen stellen
- **Monitoring: balanceren tussen ruimte nemen en ruimte geven**
- Positieve betrokkenheid tonen
- **Positieve bekrachtiging geven**
- Leren problemen oplossen

Voor kinderen met lage sociale flexibiliteit kun je werken aan de volgende vaardigheden bij het samenwerken en samenspelen.

Monitoring: zorg dat je genoeg momenten creëert om samen te werken en te spelen. Zorg dat er binnen deze activiteiten enige mate van vrijheid zit, zodat de leerlingen met elkaar moeten overleggen over de aanpak. Doe als leerkracht tijdens het samenwerken en samenspelen een stap terug en wacht of de leerling zelf sociale flexibiliteit laat zien door ruimte te geven (bijvoorbeeld het accepteren van de inbreng van andere leerlingen). Houd het goed in de gaten en grijp in wanneer je denkt dat het nodig is. Bespreek met de leerling/groep dat niet altijd iedereen zijn zin kan krijgen als je moet samenwerken/samenspelen

Positieve bekrachtiging geven: Leerlingen die het moeilijk vinden om zich flexibel op te stellen, hebben baat bij positieve feedback. Geef een compliment wanneer je ziet dat een leerling veerkracht toont en zich bijvoorbeeld over een teleurstelling heen zet. De leerling wordt zo bevestigd in zijn gedrag (ook al had het liever vastgehouden aan zijn eigen idee). Maak het compliment specifiek, door het gedrag van de leerling te benoemen, bijvoorbeeld 'wat goed dat jij mee gaat voetballen met de groep, terwijl ik zag dat je zelf liever wilde volleyballen'. Benoem het ook wanneer je ziet dat een leerling het wel probeert, maar het nog niet helemaal lukt om zichzelf flexibel op te stellen. Een compliment en suggesties voor de volgende keer kan de leerling helpen om het de volgende keer weer te proberen. Wie weet lukt het dan wel.

Randvoorwaarden

Bedenk: *Welke zaken moeten op orde zijn, voordat ik aan een doel kan werken?*

Voordat er een proces plaatst kan vinden, zijn er eisen waaraan voldaan moet worden. Zo zijn welbevinden en betrokkenheid vaak voorwaardelijk voordat aan de ZIEN! dimensies gewerkt kan worden. Hoe staat het hiermee in jouw klas?

Welke zaken moeten bij de leerlingen op orde zijn, waar je niet zonder kunt omdat een nieuwe aanpak anders niet werkt? Denk aan de behoeftenpiramide van Maslow: zijn de lichamelijke behoeften vervuld, en voelen kinderen zich veilig en zeker in de klas? Pas daarna kan aan de behoefte voor sociaal contact voldaan worden.

Zorg ook dat het klassenmanagement op orde is: kies een klasindeling die past bij de werkvormen die je toepast en die aansluit bij de vaardigheden van de leerlingen. Zorg voor duidelijke regels en hanteer ze consequent. Zorg voor activiteiten die uitdagen/in de zone van naaste ontwikkeling zitten en tegelijk ook haalbaar zijn.

Suggesties voor aanpak

Bedenk bij het kiezen van een suggestie: *Welke aanpak past bij het doel dat ik gekozen heb?*

Bij elke suggestie staat voor welke ontwikkelingsleeftijd de activiteit geschikt is, maar vaak kan het met kleine aanpassingen ook bij oudere/jongere kinderen toegepast worden. De activiteiten zijn vaak klassikaal, maar kunnen individueel gemaakt worden door als leerkracht die ene leerling in de gaten te houden en extra te stimuleren. Denk bij elke activiteit na over wat deze van jou vraagt wat betreft pedagogische interventies.

Stemt in het spel af op de ander (<4 jaar) – stimuleren van samenspelen

- Werken met een spelscript, bijvoorbeeld door foto's te maken van voorbeeldspel, of een prentenboek of verhaal naspelen. Belangrijk hierbij is dat de kinderen een duidelijke rolverdeling hebben en weten wat ze moeten doen (gebruik attributen waardoor de rollen duidelijk gemaakt worden).
- Faciliteer dat kinderen samen moeten doen met materiaal. Geef ze niet elk een apart doosje kleurpotloden, maar laat ze één delen om zo te leren afstemmen op een ander.

Let op: deze ontwikkelingsfase komt ná het parallel spelen (experimenterend – functioneel – parallel – samenspelen; SLO doelen). Kinderen hebben hier al Theory of Mind voor nodig.

Neemt een volgende rol aan in het spel (4-6 jaar) – blind volgen

Laat de leerlingen in tweetallen een spel spelen waarbij de ene leerling de leider is en de andere moet volgen. Voorbeelden zijn:

- Zet de leerlingen tegenover elkaar en laat ze hun handen vooruit steken (tegen die van de ander aan). Vertel ze dat ze elkaars spiegelbeeld zijn. Eén van beide leerlingen is de leider en beweegt zijn handen rustig. De andere leerling moet volgen. Na een tijdje draai je de rollen om.
 - Wanneer dit goed gaat, kun je ze de handen een stukje van elkaar af laten doen, of laat je ook de voeten/het hele lichaam meedoen.
- Maak in de gymzaal of op het plein een hindernis. De hindernissen hoeven niet moeilijk te zijn (over een bank lopen, van hoepel naar hoepel springen of over een blokje heen stappen). Blinddoek de ene leerling en laat de andere leerling de hand vasthouden en deze leerling over het parcours heen leiden.
- Oudere leerlingen kun je tegenover elkaar zetten met een afscherming ertussen. De ene leerling tekent iets, of maakt een toren van blokken. Terwijl hij dat doet, moet hij vertellen wat hij doet, zodat de ander het precies na kan doen.

Gaat soms mee in de keuze van een ander (6-8 jaar) – spellen bij gym

Wanneer kinderen moeten samenwerken, zullen ze altijd rekening met de ander moeten houden. Het ene kind gaat dit beter af dan de andere. Leuke spelletjes om dit bij de gymnastiek te oefenen zijn bijvoorbeeld:

- Maak tweetallen. Bind de linkervoet van het ene kind vast aan de rechtervoet van het andere kind. Samen moeten ze zo een parcours doorlopen.
- Deel de klas op in twee groepen. Geef elke groep een aantal voorwerpen waar ze op of in kunnen staan, zoals een matje en hoepels. Met deze voorwerpen moeten ze naar de andere kant van het lokaal komen, zonder de vloer aan te raken. Om dit tot een goed resultaat te brengen, zullen ze moeten samenwerken.
- Estafette: elk groepje krijgt twee stokken en een bal. De eerste twee kinderen houden deze stokken vast (in elke hand een stok, elk houdt een uiteinde vast). Hier wordt de (tennis)bal op gelegd. Ze moeten een parcours afleggen, en geven het dan door aan het volgende tweetal. Wanneer de bal op de grond valt, moet het tweetal opnieuw beginnen.

Accepteert de inbreng van anderen in het spel (6-8 jaar) – coöperatieve spellen

[Coöperatieve spellen](#) zijn er op gericht dat kinderen moeten samenwerken om het doel te bereiken. Dit is erg geschikt om sociale flexibiliteit te oefenen. De kinderen zullen naar elkaar moeten luisteren en samen een tactiek moeten verzinnen. Bespreek met kinderen hoe je dit doet en waarom het waardevol is als iedereen iets inbrengt.

Overlegt over afspraken en regels (8-10 jaar) – afspraken maken

Geef de kinderen voor de pauze 10 minuten de tijd om met elkaar te brainstormen over regels bij de activiteit. Dit kan voor voetbal, maar ook voor tikkertje of verstoppertje. Wijs 1 kind aan die de regels uitschrijft of uittypt (of doe het zelf). Kies de beste (max 5) regels eruit. Je kunt deze regels printen, lamineren en meegeven aan het kind dat de scheidsrechter is. Na afloop van de pauze evalueer je met de klas hoe het gegaan is.

Bedenkt oplossingen bij het veranderen van afspraken (8-10jaar) – groepsbesprek

Maak het bespreekbaar wanneer je ziet dat kinderen zich niet aan de afspraak houden. Leg uit dat het belangrijk is om je aan een afspraak te houden. Vraag vervolgens hoe het opgelost kan worden. Wanneer de kinderen dit moeilijk vinden, kun je zelf oplossingen aandragen, waaruit de kinderen kunnen kiezen. Hoe vaker je met de kinderen oplossingen bedenkt, des te makkelijker de kinderen een volgende keer zelf met oplossingen komen.

Legt zich neer bij een groepsbeslissing (8-10jaar) – keuzes geven

Geef de groep als geheel een keuze (bijvoorbeeld of ze nog een kwartier langer aan rekenen willen werken of de les spelling nu willen doen. Ook kun je denken aan iets als welk lied ze mogen zingen of welk filmpje ze gaan kijken). Laat alle kinderen stemmen en zeg dat de keuze met meeste stemmen wint. Er zullen altijd een paar leerlingen teleurgesteld zijn. Bespreek dat dit niet erg is, maar dat je er wel overheen moet zetten.

Sluit een compromis (8-10jaar) – compromis bedenken

Bespreek met kinderen wat een compromis is. Wanneer sluit je een compromis? Zoek een filmpje (bijvoorbeeld op schooltv.nl) of lees een verhaal voor waarin twee mensen ruzie maken. Pauzeer en bespreek met de kinderen hoe je dit kunt oplossen. Belangrijk bij een compromis is dat alle partijen er mee instemmen. Bij welke oplossing is dat het meeste het geval?

- Geef vervolgens een samenwerkingsopdracht waarin de kinderen aan de hand van een casus kunnen oefenen met het sluiten van compromissen. Houd het proces als leerkracht in de gaten. Lukt het de kinderen niet zelf om een compromis te sluiten, begeleid hen dan hierin.

Helpt medeleerlingen die hij minder aardig vindt wanneer dit gevraagd wordt (10-12 jaar) – groepjes indelen

Maak er een gewoonte van dat je bij samenwerkingsopdrachten de klas iedere keer in andere groepjes indeelt. Dit kun je bijvoorbeeld laten doen via de website <http://www.maakgroepjes.xyz/nl>

- Zorg dat de leerlingen van tevoren weten dat ze worden ingedeeld. Vertel ook dat je niet altijd bij iemand in het groepje komt die je aardig vindt, maar dat het maar voor 1x is.
- Wanneer kinderen weigeren om met elkaar samen te werken, kun je hen dan ook duidelijk uitleggen dat het maar voor één opdracht is en dat het belangrijk is om ook met kinderen te kunnen samenwerken die je misschien minder aardig vindt.

Neemt bij het samenwerken aan een taak een volgende rol aan (10-12 jaar) – taken binnen het groepje

Verdeel de klas in gelijke groepjes voor een (samenwerkings)opdracht. Dit kan een discussie zijn, het maken van een spellingsdictee, of een spelletje waarbij ze zo snel

mogelijk iets moeten opschrijven (plaatsen die beginnen met de letter d, dieren met een k, sommen met als antwoord 360, etc.).

- Geef enkele leerlingen uit het groepje een extra taak. Dit kan zijn leider, maar ook notulist die alles opschrijft, of tijdsbewaker. Zorg ook dat enkele kinderen geen taak hebben, zodat zij meer moeten volgen.

Verwijzing naar spellen/prentenboeken

Bedenk: *Hoe kan ik materialen inzetten om te werken aan de leerdoelen?*

Het inzetten van spellen/prentenboeken kan een effectieve bijdrage leveren bij het werken aan sociale flexibiliteit binnen het samenwerken en samenspelen. Hieronder volgt een suggestie. Gebruik dit ter inspiratie en kijk wat er op jouw school aanwezig is.

Coöperatief spel 'Boomgaardje' / uitgeverij: Haba / aantal spelers: 1-4 / geschikt voor: onderbouw / duur: 10 minuten.

In dit spel moeten de leerlingen Petra Perenboom helpen bij het plukken van de kersen. Maar de stoute raaf komt ook de tuin binnen om de kersen te pikken. De leerlingen moeten snel alle kersen plukken voordat de raaf bij de boom is.

In dit coöperatieve geheugenspel moeten de leerlingen samenwerken om een gezamenlijk doel te behalen. Dit vraagt van de leerlingen om soms mee te gaan in de keuze van een ander of een compromis te sluiten.

N.B. Voor kinderen vanaf twee jaar is er 'eerste boomgaard'. Hierbij zijn de regels aangepast aan de leeftijd en is het spelmateriaal gemaakt van houten stukken

Spel 'Water- en knikkerbaan' / uitgeverij: Earth Games / aantal spelers: 1-8 / geschikt voor: onder-, midden- en bovenbouw / duur: variabel.

Met deze knikker- en waterbaan kunnen de kinderen in de zandbak een parcours maken in het zand voor knikkers of water. Dit kun je alleen doen, maar kan ook heel goed samen. Het kan buiten of binnen gebruikt worden en er zijn eindeloos veel mogelijkheden.

De leerlingen zullen met dit materiaal moeten samenwerken en overleggen hoe ze tot de beste oplossing komen. Hierbij moeten ze zich sociaal flexibel kunnen opstellen om in het spel af te stemmen op de ander. Daarnaast moeten ze en af en toe een volgende rol aannemen voor een goede samenwerking.

Prentenboek 'Bino en het sneeuwkasteel' / Marcel van Driel / geschikt voor: onderbouw.

Bino en zijn vriendjes gaan een sneeuwkasteel bouwen. Ze leren al doende dat het beter lukt een mooi kasteel te maken als ze samenwerken. Ze zijn soms individueel aan de slag met een onderdeel van het kasteel en soms moeten ze echt samen een moeilijk klusje doen. Uiteindelijk staat er een mooi sneeuwkasteel na een goede samenwerking.

Dit boek gaat over het samenspelen en past erg goed bij de doelen van deze ontwikkeltaak binnen sociale flexibiliteit: wanneer je samenwerkt, kom je soms tot mooiere resultaten. Hiervoor zul je wel je werk moeten afstemmen op dat van een ander. Achterin het boek staan verwerkingsopdrachten.

Er zijn meer spellen en prentenboeken die erg geschikt zijn voor het oefenen van de leerdoelen. Kijk voor een volledig overzicht in ParnasSys onder informatief, onder het kopje 'Sova-methoden/materialen/prentenboeken'. Per spel is aangegeven welke doelgroep het spel voor is bedoeld en aan welke ZIEN! vaardigheden je met het spel kunt werken.

Achtergrondinformatie

Deze handelingssuggestie gaat om sociale flexibiliteit en het samenwerken en samenspelen.

Sociale flexibiliteit is in feite de vaardigheid van het 'loslaten'. Bij loslaten kan gedacht worden aan het loslaten van eigen ideeën, plannen en dergelijke, omwille van het feit dat er bijvoorbeeld prioriteit gegeven moet worden aan een andere activiteit. Een kind dat deze vaardigheid beheerst kan zich aanpassen aan de leefwereld. Het staat open voor ideeën van een ander en kan het eigen idee daarop aanpassen. Het kind kan tot een compromis komen.

Sociale flexibiliteit beïnvloedt de kwaliteit van de interacties met anderen. Een kind dat sociaal flexibel is, is in staat om in te spelen op sociale situaties (De Niet, 1993). Het kan zich makkelijk aanpassen en afstemmen op de omgeving.

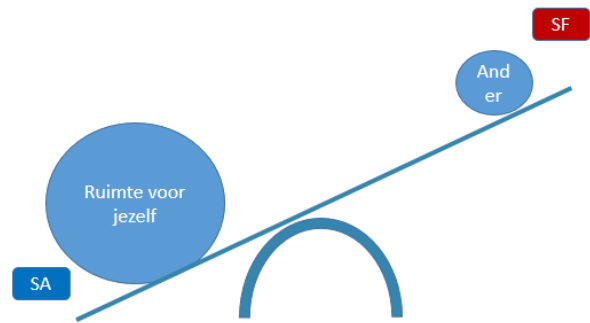
Voor de ontwikkeltaak 'samenwerken en samenspelen' betekent een gebrekkige sociale flexibiliteit dat samen spelen of leren stroef kan lopen of zelfs uitmondt in spanningen, zoals ruzies en conflicten. De relatie met andere kinderen komt hierdoor onder druk te staan (Bokhorst, Goossens, Bruinsma & Van Boxtel, 2001).

Relatie met andere ZIEN!-dimensies

- Sociale autonomie

Een kind met een beneden gemiddelde of lage score op sociale flexibiliteit én een bovengemiddelde of hoge score op sociale autonomie weet vaak heel goed wat het wel en niet wil, en is geneigd daar erg aan vast te houden. Dat verklaart de bovengemiddelde tot hoge score op sociale autonomie. Het betekent dat het kind weinig veerkracht toont: het komt star over. Het kan goed vasthouden aan zijn eigen ideeën of voorkeuren, maar kan niet goed inschatten wanneer het goed is om eigen ideeën los te laten. Dat betekent dat het kind weinig ruimte geeft aan een ander. 'De wip' is niet in evenwicht.

- Inlevingsvermogen

Bij kinderen die weinig sociale autonomie laten zien, is nogal eens te zien dat ze een lage of beneden gemiddelde score op inlevingsvermogen hebben. De score op inlevingsvermogen moet meegewogen worden bij het kiezen van de juiste aanpak. Inlevingsvermogen wil zeggen dat je je kunt verplaatsen in de ander. Het is als het ware de sociale antenne. De kwaliteit van het sociale contact met anderen wordt in belangrijke mate beïnvloed door de vaardigheid je in te kunnen leven in en af te kunnen stemmen op die ander. Dankzij ons inlevingsvermogen zijn we ook in staat om sociale situaties te begrijpen. Sociale leerbaarheid wordt sterk bepaald door inlevingsvermogen. Als een kind zich in kan leven in een ander, zal het waarschijnlijk ook gaan bedenken dat het aangenaam is wanneer het zich soms flexibel opstelt. Heeft het kind naast een beneden gemiddelde of lage score op sociale flexibiliteit ook een beneden gemiddelde of lage score op inlevingsvermogen, overweeg dan of het niet beter is om (ook) in te steken op het vergroten van het inlevingsvermogen.

Bronnen

Broer, N.A., Haverhals, B., & Bruin, H.L. de (2012). *Verantwoording pedagogisch expertsysteem ZIEN! Voor het primair onderwijs!* Gouda: Driestar educatief.